

Gedrag & gedragsproblemen

Deel 1

Startartikel

Luc Koning

Pravoo-instituut Daarle



Deel 1 Startartikel (gepubliceerd 1 september 2020)

1.1 Inleiding

Het nu volgende artikel is deel 1 van een tiendelige serie over gedrag en gedragsproblemen dat hoort bij het gratis ter beschikking stellen van de digitale gedragsorthotheek. Die orthotheek bevat meer dan 1000 pagina's informatie en 1280 trefwoorden m.b.t. het onderzoek en de begeleiding van kinderen die problemen ondervinden op het gebied van de sociaal-emotionele ontwikkeling. Het gaat daarbij niet alleen om kinderen die die problemen ondervinden, maar ook om de ouders van die kinderen, de groepsgenoten en de leerkrachten van die kinderen. Deze 10 artikelen hebben tot doel het verantwoord gebruik van de gedragsorthotheek te optimaliseren. De bedoeling is dat de artikelen maximaal 4 pagina's in omvang zijn. Gedragsbegeleiding is echter wel meer dan uit de orthotheek werken!

1.2 Opzet

De artikelen verschijnen steeds de eerste van de maand startend vanaf 1 september 2020 en eindigend op 1 juni 2021.

Aan de orde komen vanaf 1 september de volgende thema's: (Op 1 oktober

ber krijgt u ook de inloggegevens)

1. Startartikel: uitgangspunten, wanneer is gedrag een probleem, gedragsstoornissen
2. Handleiding voor de gedragsorthotheek; het kind, de opzet, blijvend in ontwikkeling, inloggegevens voor de orthotheek
3. Signalering en diagnosticering van gedragsproblemen
4. Het verklaren van gedragsproblemen
5. De preventie van gedragsproblemen en de grenzen van de leerkracht
6. De orthopedagogiek bij kinderen met gedragsproblemen; technieken
7. De orthopedagogiek bij kinderen met gedragsproblemen programma's
8. De rol van de leerkracht
9. De opvoedingsvoorlichting en samenwerking met de ouders
10. Het slotartikel over de totaalvisie en de kwaliteitskaart.

1.3 De beperking

De omvang van deze artikelserie is in totaal maximaal 40 pagina's die in een serie van 10 artikelen wordt aangeboden. Die omvang is een beper-

king en heeft als consequentie dat niet alles behandeld kan worden, maar heeft als voordeel dat de laagdrempeligheid optimaal is. Vier pagina's per maand lezen over gedragsproblemen, dat moet haalbaar zijn.

1.4 Het openen van de orthotheek

Op 1 oktober 2020 verschijnt het artikel met daarin de handleiding van de gratis orthotheek plus de inloggegevens. Vanaf dat moment kunt u de orthotheek gebruiken. Alvorens de orthotheek open te stellen, is het belangrijk de uitgangspunten weer te geven.

1.5 Het algemene uitgangspunt

Vanwege de vele artikelen over effectief onderwijs, opbrengstgericht onderwijs, expliciete directe instructie, achterstanden bij kinderen, kritische rapporten van de onderwijsinspectie en kritiek vanuit de samenleving (*Ze leren zo weinig meer tegenwoordig*) is er een druk op het onderwijs gekomen om vooral aan kennis en cognitieve vaardigheden te werken. Daarbij vindt men het belangrijk voor later dat de kinderen weten wie Maria van Boergondië is, wat een dam³ is en dat kinderen kunnen delen met breuken.

Kirschner wil zelfs de vrijheid van onderwijs afschaffen. Dat er een goede instructie moet zijn voor de meeste kinderen is evident en dat er twijfels zijn over het bestaan van leerstijlen is dat ook, maar het onderwijs is meer dan effectieve instructie. Tegenstanders van onderwijsvernieuwing zijn ook sterk in het maken van een karikatuur van die vernieuwingen alvorens ze te bekritisieren.

Gelukkig is er een tegenbeweging van o.a. Biesta en Bransen (hoewel de kritiek daarop ook behoorlijk is. Zie: <https://blog.pedagogiek.nu/blog/2020/07/22/over-het-fundament-van-een-volstrekt-nieuw-en-ander-onderwijsstelsel/>) die stellen dat de onderwijsdoelen breder moeten zijn dan wat alleen maar in meetbare opbrengsten en resultaten weergegeven kan worden. Daarbij moet ook het Nivoz genoemd worden met de lijfspreuk van Stevens: 'Eerst het kind en dan de leerling'

In deze artikelenserie staan het *kind zijn* en *persoon worden* centraal. Daarmee ontkennen we niet het belang van het aanleren van vaardigheden die nodig zijn om in de samenleving mee te kunnen doen zoals de taal/leesvaardigheden en de reken/denkvaardigheden, maar focussen we ons nu vooral op het welbevinden



den van de kinderen en de opdracht die we in het onderwijs hebben om het kind de ruimte te geven zichzelf te ontwikkelen. Dat is zeker niet alleen cognitief. Een belangrijk deel van het menszijn en kind mogen zijn, is gelegen in doelen als: je zelf leren kennen, kunnen reflecteren, weten waar je geluk ligt, ruimhartigheid, fouten durven maken en leren van je fouten, ontwikkelen van het inlevingsvermogen, initiatieven nemen, leren omgaan en communiceren met anderen. Voor ons is dat geen vrijblijvende opdracht, maar een opdracht die als basis heeft de verantwoordelijkheid die we als opvoeders hebben t.a.v. de kinderen die aan ons toevertrouwd zijn.

De betekenis van de sociaal-emotionele ontwikkeling is dus gelegen in die ontwikkeling zelf, maar is ook een voorwaarde voor de cognitieve ontwikkeling. Het verwerven van kennis en vaardigheden kan niet los gezien worden van de persoon en de situatie van het kind. Vanuit het redzaamheidsproject (<https://www.redzaamheidslezen.nl/>) weet ik dat bijvoorbeeld het aansporen van kinderen om snel te lezen (volgen Zeguers moet het zelfs razendsnel zijn) spanning kan veroorzaken bij kinderen en stress en dat kan ook van invloed zijn op het leesplezier. Dus nogmaals: 'Eerst het kind en dan de leerling.'

Samenvattend betekent het voorafgaande:

- het kind is meer dan een leerling
- vanuit onze verantwoordelijkheid als opvoeders hebben we de opdracht om de ontwikkeling van het kind als kind zelf te begeleiden. Daarbij gaat het niet alleen om de normen en waarden die we als opvoeders voor ogen hebben, maar we hebben evenzeer de opdracht om het kind zich-

zelf te laten worden.

1.6 De mantel der liefde

Er zijn echter kinderen die zich zo gedragen dat er opgetreden moet worden. Niet alles kan onder de noemer van de menswording van het kind geaccepteerd worden. Het: 'Zo is zij/hij nu eenmaal' kent ook zijn beperkingen. Vanuit de gedachte dat kind zichzelf moeten kunnen worden, ontstaat er vaak spanning vanwege de ernstige problemen die sommige kinderen met hun omgeving hebben. Iedereen die kinderen met gedragsproblemen op school heeft gezien, weet dat er situaties kunnen ontstaan die zo ernstig zijn dat een kind niet meer te handhaven is of in elk geval regelmatig zorgt voor onveilige situaties en belemmeringen van het functioneren van de groepsgenoten en de leerkracht. Daarbij gaat het vaak om agressiegedrag van kinderen, blijvend pestgedrag of gedrag dat het onderwijs van de leerkracht verstoort. Er zijn dus grenzen.

1.7 De orthotheek als middel

De orthotheek is een technisch instrument met tips, meer dan 100 observatielijsten, technieken en programma's. Daarom is het belangrijk dat de gebruiker zich realiseert dat het niet meer dan een **middel** is. Gegeven is het kind in zijn huidige leefsituatie en het is de kunst om de beschikbare hulpmiddelen aan te laten sluiten bij de hulpvragen die het kind stelt op weg om een gewenste vorm van zichzelf te worden. In de orthopedagogiek maken we o.a. gebruik van technieken en dat wekt de suggestie van kneden, behandelen en bewerken, maar iedere keer weer opnieuw moeten van de pedagogische handelingen de betekenis worden ingeschat en aangepast.

Dat betekent dat de gebruiker de orthotheek aan het kind aan moet passen, daarbij aangevuld met eigen ideeën. In het geheel van de uitvoering van de speciale leerlingbegeleiding is een orthotheek een bescheiden hulpmiddel.

1.8 Gedrag en gedragsproblemen

In deze 10-delige serie gaat het over gedrag en gedragsproblemen. Hoewel leeractiviteiten ook gedrag van kinderen laat zien, gaat het hier om sociaal emotioneel gedrag. Bij emotioneel gedrag gaat het om gevoelens die het kind heeft t.a.v. van zichzelf, waarbij het zelfbeeld een belangrijke rol speelt, maar

het gaat ook emoties die anderen bij het kind oproepen. Bij sociaal gedrag gaat het om vaardigheden bij het omgaan met anderen, maar ook om vaardigheden als het kunnen inleven in de ander, bewust zijn van last of plezier die men andere bezorgt. Daarnaast gaat het ook om houding, instelling en mentaliteit.

De vraag is op basis waarvan men kan bepalen of gedrag een gedragsprobleem is. Daartoe zijn er 6 kapstokken die kunnen helpen bij de bepaling of gedrag een gedragsprobleem is.

Op een site van de GGD Fryslan definieerde men dat gedrag probleemgedrag is als een leerling regelmatig ongewenst gedrag vertoont. Men vult aan dat de mate waarin men gedrag probleemgedrag vindt ook wel afhangt van de opvattingen en verwachtingen van de leerkracht. Die definiëring is te slap qua criteria. Hoewel de bepaling van probleemgedrag van een andere aard is dan het bepalen van koorts, kan het toch wel wat concreter. Het is belangrijk om bij de bepaling van probleemgedrag een rationale te hanteren die het denken over probleemgedrag volgbaar en communiceerbaar maakt. Zo'n denkproces wordt een heuristiek genoemd. Bij probleemgedrag kan men gebruik maken van kapstokken met vragen.

Die kapstokken zijn:

1. Is het gedrag vergeleken met kinderen van die leeftijd anders/achter? Bij het vaststellen van een problematische leesontwikkeling doet men dat ook door te stellen dat je na tien maanden leesonderwijs toch minimaal een concreet aangegeven leesvaardigheid moet hebben. Voor gedrag kunt u proberen om het gedrag te vergelijken met dat u van de leeftijdsgenoten weet. Zo weten we dat 80% van de kleuters van 4 jaar niet huilt bij het afscheid nemen. Dat betekent dat iedere leerkracht ontwikkelingspsychologische kennis moet bezitten. Dat kun je uit de literatuur halen, maar ook uit ervaringskennis. Zie voor handige literatuur op dit gebied bijvoorbeeld: *Kleine ontwikkelingspsychologie II*, de schoolleeftijd van R. Kohnstamm, Bohn Stafleu en Van Loghum Houten. Samenhangend met dit criterium is natuurlijk de vraag van de verschijningsfrequentie belangrijk, m.a.w. hoe vaak komt dit voor. Een keer wat angstig voor iets nieuws is heel wat anders dan een kind dat overal (faal)angstig voor is.

2. Is het gedrag de laatste tijd in ongewenste zin veranderd? Er zijn kinderen die u volgt en waarvan u na verloop van tijd vaststelt dat ze veranderen. Soms valt u het op dat een open kind stil aan het worden is, soms stelt u vast dat een sociaal positief kind allerlei conflicten heeft met anderen. U zegt dan: 'Zo ken ik het kind niet.' Bij deze tweede vraag vergelijkt u het niet met ande-

ren, zoals bij de eerste vraag, maar nu vergelijkt u het kind met zichzelf.

3. Heeft de leerkracht last van het gedrag van het kind? Probleemgedrag kan dus een probleem of een last zijn voor de leerkracht omdat het kind de orde verstoort of omdat u te veel tijd aan het kind moet besteden die u afhoudt van het contact met de andere kinderen. De leerkracht kan ook emotionele last hebben van een kind omdat een kind sfeerverpestend handelt. U mag daar ook aan toevoegen de materiële last zoals het vernielen van dingen.

4. Hebben andere kinderen last van het gedrag van het kind? Er zijn kinderen die het pedagogisch klimaat in de klas onveilig maken, waardoor andere kinderen zich bedreigd voelen. In dat geval is er ook sprake van probleemgedrag.

5. Heeft het kind zelf last van zijn problematisch functioneren? Veel kinderen lijden zelf ook onder hun probleemgedrag. Ze worden er verdrietig en ongelukkig van. In dat geval kunt u ook over probleemgedrag spreken. Het gaat hier om de vraag: Is het gedrag nadelig voor de huidige situatie? Soms is gedrag nadelig voor de huidige situatie omdat het het geluk van een kind belemmert.

6. Is het gedrag nadelig voor toekomstige situaties? Het kan voorkomen dat als de koppigheid niet verminderd kan worden het egocentrische gedrag zich kan ontwikkelen tot een egoïstische persoonlijkheid. Het is ook mogelijk dat als het agressiegedrag niet gereduceerd kan worden, het kind zich ontwikkelt tot een agressieve persoonlijkheid. Werkhoudingsproblemen kunnen de komende ontwikkelingsmogelijkheden van kinderen beperken.

7. Andere factoren die de ernst bepalen zijn:

- frequentie: een keer per dag of iedere dag;
- duur: een week of een maand of: een minuutje of een uur een driftbui;
- omvang; alleen huilen bij het afscheid nemen of heftig huilen bij allerlei situaties.

Er zijn boeken met titels als: Hoe voorkom je lastig gedrag. Vaak is daar het begrip lastig niet concreet uitgewerkt en bedoelt men lastig in de zin van handelingsverlegenheid. (=lastig te begeleiden)

Gedrag is meestal nooit alleen maar een probleem en wordt gelukkig ook

vaak gezien als een uitdaging. Deze artikelen plus de orthotheek kunnen helpen om het ook als een uitdaging te zien.

1.9 Gedragsstoornissen

In deze artikelenserie gaat het vooral om gedragsproblemen. Dat zijn opvoedingsproblemen, waarbij het uitgangspunt is dat ze van dien aard zijn dat ze ook te begeleiden zijn in het gewone onderwijs en het SBO. Er zijn echter ook gedragsproblemen die zo ernstig zijn dat men niet kan verwachten dat ze in het gewone onderwijs en de scholen voor speciaal onderwijs te begeleiden zijn. De kinderen met dit soort ernstige gedragsproblemen zijn meer gebaat bij cluster 4 scholen voor kinderen met psychische stoornissen en ernstige gedragsproblemen. In de orthotheek bevinden zich wel hulpmiddelen waarmee u kunt bepalen of er wellicht sprake is van een gedragsstoornis. Het gaat dan om twee beelden, namelijk

- Oppositional Defiant Disorder (ODD): oppositionele-opstandige stoornis.
- Conduct Disorder (CD): norm overschrijdend-gedragsstoornis.

Hierbij gaat het om kinderen die langere tijd laten zien moeite te hebben zich aan te passen aan de gangbare normen. Het **lastbewustzijn** van die kinderen zelf (onderdeel in de gedragsorthotheek) ontwikkelt zich onvoldoende en de kinderen blijven ongewijzigd egocentrisch en blokkeren vaak of hebben driftaanvallen. Ze hebben moeite gezag te accepteren, zijn storend in de groep en vaak heftig boos en agressief. Ook kenmerken deze kinderen zich door een gebrek aan zelfcontrole en blijkt op den duur dat de orthopedagogiek ontoereikend is.

Deze heftige en ernstige vormen van antisociaal gedrag worden wel in de orthotheek behandeld, maar daarbij wordt ook aangegeven om externe begeleiding te zoeken.

Het gaat in de orthotheek vooral om de gedrags- en opvoedingsproblemen bij kinderen van 4 t/m 12 jaar binnen de schoolsituatie.

1.10 Het artikel in PDF-versie

Vanaf het tweede artikel op 1 oktober worden de artikelen in pdf-versie geplaatst op de Pravoo-website:

<https://www.pravoo.com/gedragsproblemen-1>

Gedrag & gedragsproblemen

Deel 2

Handleiding orthotheek

Luc Koning

Pravoo-instituut Daarle

Een gedragsothotheek bevat informatie over de achtergronden van sociaal- emotionele problemen, onderzoeksmiddelen en handelingsplannen voor kinderen in de leeftijd van 4 t/m 12 jaar. In het kader van het passend onderwijs komen ook de behoeften van kinderen

Gebruikersnaam:

Deel 2 Handleiding gratis orthotheek (gepubliceerd 1 oktober 2020)

2.1 Inleiding

Het nu volgende is deel 2 van een tiendelige serie over gedragsproblemen. In dit artikel komt het volgende aan de orde:

- De gratis gedragsothotheek; inleiding
- Het kind, de ouders, de groepsgenoten en de leerkracht
- De handleiding
- Blijvend in ontwikkeling,
- Inloggegevens

2.2 De orthotheek; inleiding

De gedragsothotheek bevat onderzoeks- en begeleidingsmiddelen ten dienste van kinderen die belemmeringen ondervinden op het gebied van de sociaal-emotionele ontwikkeling. Het gaat om vier soort middelen:

1. Achtergrondinformatie m.b.t. gedrag en gedragsproblemen
2. Observatiemiddelen en vragenlijsten

3. Begeleidingstechnieken
4. Begeleidingsprogramma's (het VOB=volledig orthopedagogisch beeld)
5. Voorlichtingsbrieven voor de ouders

De inhoud richt zich op kinderen van 4 t/m 12 jaar in gewoon en speciaal basisonderwijs. Hoewel er ook voorlichtingsbrieven voor de ouders aanwezig zijn, gaat het vooral om het onderzoek en de begeleiding in de thuissituatie.

2.3 Het kind, de ouders, de groepsgenoten en de leerkracht

Het gaat in de orthotheek om middelen, maar eigenlijk gaat het om mensen. In de orthotheek komt u die mensen ook tegen. Het gaat vooral om kinderen met gedragsproblemen, maar het gaat ook over voorlichting aan de ouders, de rol van de groepsgenoten en de taak en verantwoordelijkheid van de leerkracht.

Het kind is meestal het vertrekpunt en dat betekent dat de orthotheek de middelen biedt, maar de leerkrachten de taak hebben om die middelen passend te maken voor de speciale kenmerken van het kind.

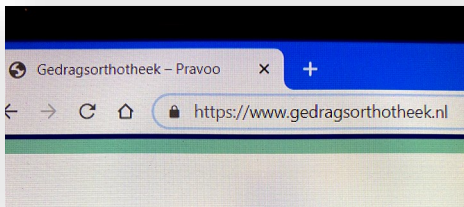
2.4 De handleiding

1. Ga naar de website

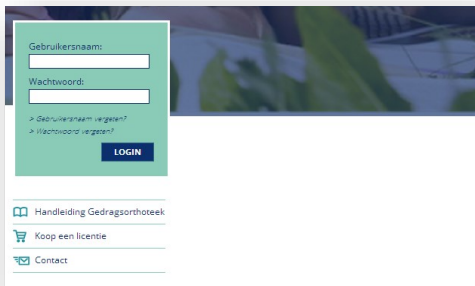
Ga naar: <https://www.gedragsorthotheek.nl/>

2. Een link op uw bureaublad

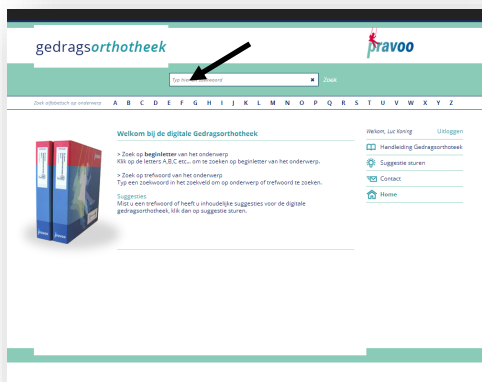
Zorg eerst voor een handige link op uw bureaublad. Dan hoeft u niet steeds het website-adres in te tikken. U klikt dan op het pictogram en u ziet het openingsscherm.



Zo'n link maakt u door eerst het openingsscherm van de orthotheek te laden en het website adres naar uw bureaublad te slepen.



bent.

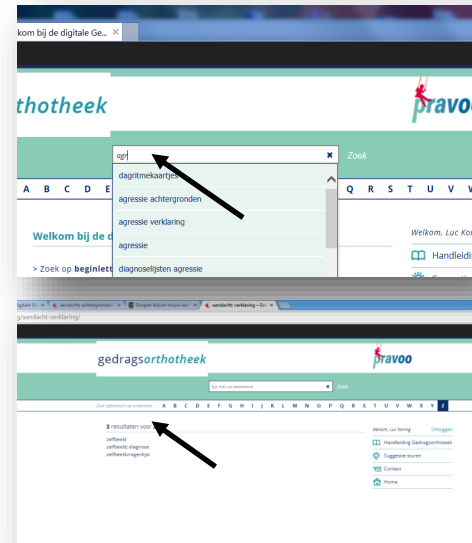


3. Naar binnen

Tik vervolgens de gebruikersnaam en het wachtwoord in. Zie voor deze inloggegevens paragraaf 2.5 van dit artikel. Bewaar die inloggegevens goed! Maximaal eenmaal per jaar zullen we deze gegevens wijzigen. U kunt wachtwoord alleen ontvangen als u geregistreerd

4. Binnen

Het belangrijkste hulpmiddel is het invoervenster. Zie de pijl. In dat venster kunt u het woord typen dat u zoekt. U kunt ook een letter intypen. Als u iets zoekt voor kinderen die agressiegedrag vertonen, hoeft u niet dat hele woord in te typen, want na de a of de aa komen al



de aanwezige woorden tevoorschijn.

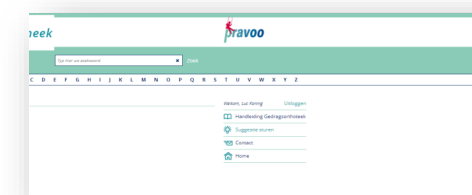
In het voorbeeld links is te zien dat al snel de beschikbare zoekwoorden tevoorschijn komen zonder dat u het hele woord hoeft in te typen.

5. Een tweede zoekmogelijkheid

Als u iets zoekt om het zelfbeeld vast te stellen, kunt u ook bij de letter op de Z klikken. Als u dat gedaan hebt, verschijnen de beschikbare woorden die met een Z beginnen. Soms kan het voorkomen dat er niets gebeurt als u op een letter tikt. Dat betekent

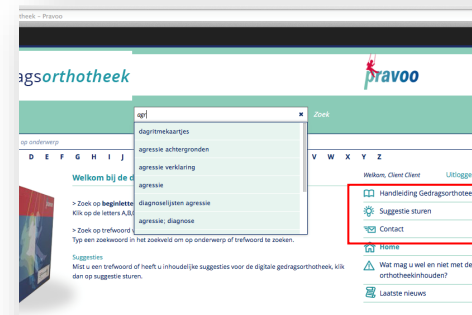
dat u een verouderde browser gebruikt. Werkt u met Internet Explorer dan is het raadzaam de nieuwste versie te installeren. (is gratis). Nog beter is het om Google Chrome te gebruiken.

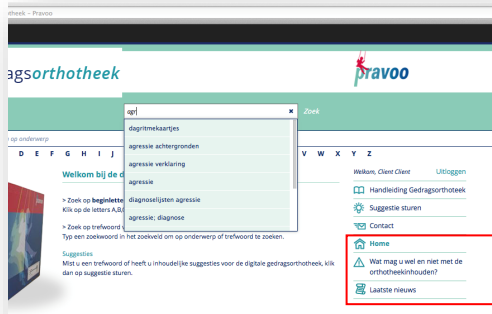
6. Aanvullende mogelijkheden



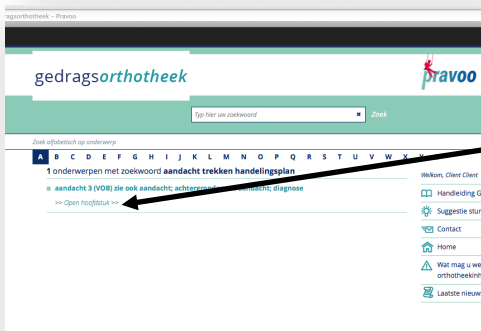
Aan de rechter kant van de startpagina staan nog enkele aanvullende mogelijkheden, namelijk:

- **Suggestie sturen;** als u hierop klikt kunt u Pravoo verzoeken een bepaald onderwerp uit te werken en op te nemen in de digitale gedragsorthotheek. Misschien mist u een bepaalde inhoud of denkt u dat een bepaalde inhoud verder uitgewerkt moet worden. Daarmee is deze digitale gedragsorthotheek uniek omdat op die manier uw wensen gehonoreerd kunnen worden.





- **Home**; als u hierop klikt, komt u weer bij het startscherm terecht.
- **Wat mag u wel en niet met de orthotheekinhouden?:** Door de orthotheek gratis ter beschikking te stellen mag u er alles mee doen. U bent alleen verplicht de bron te vermelden: **Koning, L.J. (z.j.) Pravoo digitale gedragsorthotheek.**
- **Laatste nieuws.** Het is belangrijk om dat regelmatig even aan te klikken om te kijken of er nieuws is.



den.

- **Geef ook uw emailadres op zodat we met u kunnen overleggen.**

Als Pravoo uw suggestie als functioneel beoordeelt dan zullen we uw suggestie opnemen.

- **Contact**; als u hierop klikt, kunt u Pravoo een mailtje sturen met een vraag of een opmerking.

7. Inhouden

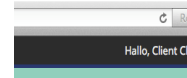
Klik voor het open van een bestand op **>>Open hoofdstuk>>.**

Dan komt het pdf-bestand tevoorschijn.

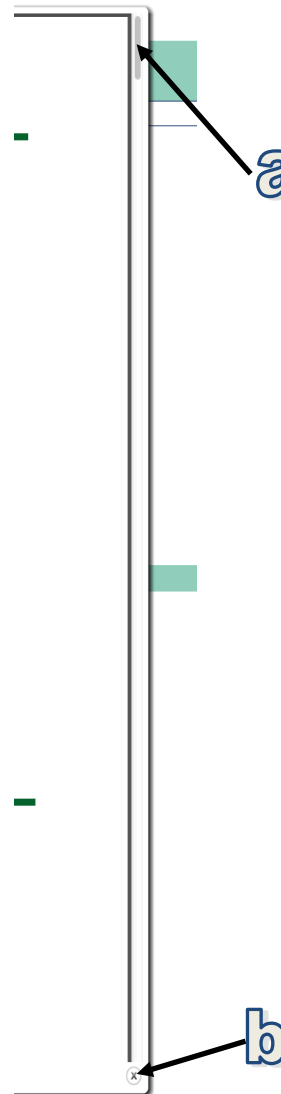
Rechtsonder in het scherm hebt u de mogelijkheid om e.e.a. aan te passen, namelijk:

- De pagina centreren
- De pagina maximaal vergroten
- De pagina verkleinen
- De pagina vergroten
- Het pdf-bestand opslaan

- 1 U kunt het bestand scrollen met het wielje van uw muis en als dat niet lukt kunt u de pagina opschuiven met de schuif aan de rechterkant. Zie de a hier links.



- 2 Als u de opgeroepen pagina wil verwijderen klikt u op de X. Zie de b hier links naast.



- 1 De digitale gedragsorthotheek bevat drie hoofdtypen inhouden. In totaal gaat het om ruim 1000 A'4tjes. Het systeem wordt regelmatig gevuld en zal dan ook nog verder groeien. Het gaat om de volgende soorten inhouden:

- 2 Voor 57 orthobeelden volledige uitwerkingen, nl.: achtergronden, diagnosemiddelen en begeleidingsplannen. Voor die 57 beelden worden de inhouden in steeds drie pakketjes weergegeven. Voorbeelden: agressie, ADHD, concentratieproblemen, etc. Binnen de orthotheek noemen we dat de VOB's (Volledige OrthoBeelden)

- 3 Korte informaties over problemen, technieken en behoeften. Voorbeelden: visualiseren, egocentrisch, zelfbeeldvragenlijst, behoefte aan structuur, etc.

- 4 Achtergronden over bijvoorbeeld: wanneer is gedrag een gedragsprobleem, de schijf van 7, etc.

8. Tips

1. Lees ook de informatie bij: het laatste nieuws.
2. De gekozen pdf-bestanden kunt u in uw leerlingadministratieprogramma koppelen aan bepaalde kinderen.
3. U kunt gebruik maken van het handelingsplan dat nu bij u op school in gebruik is, maar u kunt ook gebruik maken van het handelingsplan/uitvoeringsplan dat in Word is opgemaakt en een aanwezig is op de Pravoo-website: www.pravoo.nl

4. Ga dan naar de afdeling: Gedragsproblemen bij: [NIEUW De gedragsorthotheek; nu digitaal](#) Daar is een link om het algemene handelingsplanblad en uitvoeringsblad te downloaden.

5. U kunt Luc Koning van Pravoo ook een studiedagdeel laten verzorgen over gedrag en gedragsproblemen en het gebruik van de digitale gedragsorthotheek.

2.4 Blijvend in ontwikkeling

In de orthotheek bevinden zich meer dan 1000 pagina's met onderzoeks- en begeleidingsmiddelen. Het domein van gedrag en gedragsproblemen is echter zo omvangrijk dat er nog veel aanvullingen en aanpassingen zullen komen. Stuur uw wensen en vragen naar: info@pravoo.nl

Op die manier kunt u helpen de orthotheek up-to-date te houden. U kunt zelf ook inhoud doorsturen die we dan op kunnen nemen.

2.5 Inloggegevens

Ga voor de inloggegevens naar <https://www.pravoo.com/>

Dan komt u op de homepage van de Pravoo-website. Klik dan op: **Gedragsproblemen**. Op die pagina is aangegeven hoe u de inloggegevens aan kunt vragen. Dat betekent dat u de inloggegevens kunt ontvangen als u geregistreerd bent.

2.6 Echt gratis

Deze gedragsorthotheek is echt gratis. Dat betekent dat u nergens wordt aan-

gespoord om te betalen. U mag met de inhoud ook doen wat u wilt. Er zijn vier verplichtingen:

1. U moet als gebruiker geregistreerd zijn. Dat kunt u doen via de Gedragsafdeling van de Pravoo-website. Via de registratie houden we u ook op de hoogte van nieuwe ontwikkelingen. Ga naar: <https://www.pravoo.com/gedragsproblemen-1>
2. U mag het wachtwoord niet doorgeven aan anderen buiten uw school/instituut. Dan wordt u uit het register verwijderd.
3. De orthotheek mag gebruikt worden door leerkrachten op scholen, behandelaars, maar mag niet zonder toestemming opgenomen worden in een volgsysteem of een systeem van een of ander pakket. Daar gelden wel de auteursrechten. Wil men dat, dan dient met contact op te nemen met Pravoo. Ook behandelaars, ouders, opleiders en zelfstandigen mogen de inhoud gebruiken.
4. U dient bij het gebruik maken van de orthotheekinhouden de juiste verwijzing te maken, namelijk: **Koning, L.J. (z.j.) Pravoo digitale gedragsorthotheek. Daarle, Pravoo.**

U kunt de orthotheek geheel zelfstandig invoeren. Alleen als u gebruik maakt van de inscholing zoals verzorgd door Luc Koning dan dient u die begeleiding te vergoeden.

Het vervolg

Er komen nu nog 8 artikelen waarin u leren hoe u het beste de orthotheek kunt gebruiken.

3. Signalering en diagnosticering van gedragsproblemen
4. Het verklaren van gedragsproblemen
5. De preventie van gedragsproblemen en de grenzen van de leerkracht
6. De orthopedagogiek bij kinderen met gedragsproblemen; technieken
7. De orthopedagogiek bij kinderen met gedragsproblemen programma's
8. De rol van de leerkracht
9. De opvoedingsvoorlichting en samenwerking met de ouders
10. Het slotartikel over de totaalvisie en de kwaliteitskaart.



Gedrag & gedragsproblemen



Deel 3 Signaleren en diagnosticeren (gepubliceerd 1 november 2020)

3.1 Inleiding

In het derde deel van de serie over gedrag en gedragsproblemen gaat het over:

- Signaleren
- Diagnosticeren
- Diagnosemiddelen; observatiemiddelen en vragenlijsten

Alle tot nu toe verschenen artikelen kunt u ook in een pdf-bestand downloaden via: <https://www.pravoo.com/gedragsproblemen-1>

3.2 Signaleren en signaleringsinstrumenten

Het opsporen van kinderen die belemmeringen ondervinden in hun sociaal-emotionele ontwikkeling vindt meestal plaats aan de hand van een volgsysteem. Ik ga geen uitspraak doen over wat goede of minder goede volgsystemen zijn, maar bied een kijkwijzer waarmee u uw eigen gedragsvolgsysteem kunt beoordelen.

De kijkwijzer met de 10 criteria

1. Visie

Over wat belangrijk is in de sociaal-emotionele ontwikkeling lopen de meningen uiteen. Sommigen leggen de focus op het omgaan tussen de kinderen onderling, het inlevingsvermogen, het lastbewustzijn, of de attitude en houding van de kinderen. Anderen vinden dat werkhouding ook bij de sociaal-emotionele ontwikkeling hoort. Er zijn ook leerkrachten die onderliggende kenmerken graag in kaart willen brengen zoals het zelfbeeld, de veerkracht of karakterkenmerken. Stel vast wat uw visie is op de content van wat u wilt volgen bij de kinderen. Zit dat ook in uw volgsysteem?

2. De scoringwijze

Geef aan HOE u de sociaal-emotionele ontwikkeling wilt volgen. Moet dat in de vorm van een schaal zijn. Als u voor een schaal kiest, moet dat een oneven aantallenschaal zijn (bijv. 5 puntschaal met als nadeel dat men er graag tussenin gaat scoren) of even-aantallenschaal met als voor/nadeel dat je een keuze moet maken? Het kan ook meer open zijn in de vorm van een verslag over het functioneren van een kind aan de hand van kapstokken. Dat kost meer tijd, maar is wel persoonlijker.

3. De kwaliteit van de operationalisering

Vaak is in de bestaande systemen niet duidelijk aangegeven wat men onder een bepaald begrip verstaat met als gevolg dat de ene leerkracht het geheel anders invult dan de andere.

4. Het tijdsbeslag

Leerkrachten moeten heel veel ontwikkelingen bijhouden en het is de vraag hoeveel tijd u wilt besteden aan de administratie in het kader van een sociaal-emotioneel volgsysteem.

5. Analyse mogelijkheden

Biedt het volgsysteem een handige manier om de verzamelde gegevens te analyseren?

6. Is het kind te zien in de kwantificering?

Het is mogelijk gedrag en sociaal-emotioneel functioneren in getallen weer te geven. Is die kwantificering geloofwaardig en ziet u door de cijfers heen toch wel een kind?

7. Is er sprake van normering?

Is duidelijk uit het systeem te halen wanneer er sprake is van een problematisch functioneren en zo ja, is dat evidence based? Het gaat immers om een systeem met een signaalfunctie.

8. Biedt het systeem ook vervolgmogelijkheden in de vorm van diagnosemiddelen en begeleidingsmiddelen?

Hebt u uitsluitend een signaleringssysteem of een volledig volg- en hulpsysteem?

9. Groepsoverzicht

Biedt het systeem de mogelijkheid een groepsoverzicht te maken dat handig kan zijn bij leerlingbesprekingen?

10. Het beoordelingsproces

Biedt het systeem voorstellen voor het bespreken van het groepsoverzicht in de vorm van:

- 10.1 Op welke gedragsaspecten vertonen veel kinderen in een groep problemen zodat het als groepsonderwerp voor een groepsplan aangepakt moet worden?
- 10.2 Welk van die groepsonderwerpen hebben een prioriteit en waarom?
- 10.3 Welk kind heeft de grootste problemen en waarom: het kind lijdt onder zijn eigen problemen, het gedrag is nadelig voor de huidige en/of de toekomstige ontwikkeling van het kind, het gedrag van het kind is nadelig voor de leerkracht, de groepsgenoten hebben er last van.
- 10.4 Welke gedragsaspecten van de groep hebben bij het aanpakken prioriteit en waarom?

Zie hierover ook artikel 1 met de kapstokken.

Belangrijk hierbij is de vraag met welke, zo op het eerste oog problematische vormen van functioneren, moet bekeken worden of het mogelijk is de omgeving daarop aan te passen. Dan heeft niet de curatieve invalshoek de prioriteit, maar de adaptieve benadering. Moet of kun je dit bepaalde functioneringsaspect wel veranderen?

Evalueer uw huidige systeem aan de hand van deze 8 criteria.

3.3 Diagnosticeren

Bij kinderen met problemen in hun sociaal emotionele ontwikkeling is het meestal nodig verder te diagnosticeren. Als u van een kind weet dat het werkhoudingsproblemen heeft dan kunt u daar in de hulpverlening niets mee. Dat is een te algemeen label. Dan is het meestal nodig gericht verder te kijken. Dat wil zeggen observeren of te spreken met het kind en de ouders. Als een kind volgens u faalangstig is, weet u nog niets. Dan moet u minimaal weten hoe het zelfbeeld van het kind is. Ieder type gedragsprobleem, heeft zo zijn eigen structuur en onderliggende bepalende factoren. Het is belangrijk om die in kaart te brengen. Het is aan te bevelen om, als u twee ontwikkelingsaspecten uit de signalering hebt gehaald als zijnde belangrijk, dat u dan niet langer doet dan 14 dagen over de diagnose van die beide aspecten.

3.4 Diagnosemiddelen; observatiemiddelen en vragenlijsten

In het eerste artikel van deze serie is aangegeven dat u gratis inloggegevens

kunt ontvangen van de digitale gedragsoorthotheek. Die orthotheek bevat meer dan 100 diagnosemiddelen in de vorm van vragenlijsten en schalen. Die inloggegevens kunt u aanvragen door de 5 gegevens door te mailen die staan aangegeven op de volgende websitepagina:
<https://www.pravoo.com/gedragsproblemen-1>

Die diagnosemiddelen hebben als kenmerken:

1. Er zijn diagnosemiddelen in verschillende typen en soorten zodat u een keuze kunt maken.
2. De diagnosemiddelen hebben allemaal een aansluitende begeleiding. Als u een bepaald diagnosedetail hebt uitgevoerd kunt u aansluitend begeleidingsmiddelen vinden.
3. De diagnosemiddelen zijn meestal gebaseerd op het verklaringsmodel van de schijf van 7. Dat verklaringsmodel wordt in artikel 4 uitgelegd.

3.5 Voorbeelden in de orthotheek

Diagnosevoorbeeld 1 werkhouding

Ga met uw inloggegevens in het orthotheekstelsel en tik in of zoek op (bij het alfabet): *werkhouding diagnose*

Dan wordt aangegeven:

Dagelijks zijn er m.b.t. het werken vijf fasen te onderscheiden, namelijk:

fase 1: opdrachtgeving: iedere werksituatie begint met de opdrachtgeving die kan variëren van: „Ga maar...” tot een uitgebreide instructie met veel uitleg. De observatie van kinderen met werkhoudingsproblemen moet beginnen met het in kaart brengen van die fase. Veel kinderen zijn dan immers al niet (meer) betrokken, laten al hun demotivatie (of zelfoverschatting) blijken of roepen: 'Makkie' en gaan vroegtijdig aan het werk. Het gedrag wat dan te omschrijven is, is het op-drachtontvangst-gedrag. Het is duidelijk dat als dat gedrag niet optimaal is, kinderen veel van uw opdrachtgeving zullen missen en ook moeite hebben met voldoende voorbereiding de taak te beginnen.

fase 2: overgangsfase -a Sommige kinderen vertonen tussen de opdrachtgeving en het daadwerkelijk met het werk beginnen een onnodige overgangsfase. Ze gaan niet direct aan het werk, maar moeten nog even naar de wc., lopen wat rond, rommelen met materialen, hebben nog wat te praten,

etc. met als gevolg dat veel van uw instructies weg zullen zakken. We spreken dan van overgangsfase-a-gedrag.

fase 3: taakuitvoering Als het kind 'eindelijk' aan het werk gaat kunt u de taakgerichtheid observeren. Daarbij gaat het om de vraag of het kind gedrag vertoont dat met de taak te maken heeft of dat het kind dingen doet die niet met de taak te maken hebben. Sommige kinderen beginnen met taakgericht werken, zakken dan 'in' en moeten steeds door u aangespoord worden. Andere kinderen hebben een fragmentarische taakgerichtheid; even wat doen, dan weer wat anders doen, dan weer taakgericht bezig zijn, dan weer wat anders doen, etc. Bij de taakuitvoering moet u ook letten op de diepteconcentratie. Daarbij gaat het om de vraag of het taakgerichte kind wel voor de volle 100% geconcentreerd bezig is. Sommige kinderen lijken zo op het oog wel taakgericht, maar denken toch niet voldoende na. Tenslotte is het belangrijk te bekijken HOE het kind een taak uitvoert. Sommige kinderen voeren taken zo omslachtig uit dat het ze veel inspanning kost dieptegeconcentreerd te werken zodat de taakgerichtheid vaak ook matig zal zijn.

fase 4: overgangsfase-b Als een kind gereed is met de taakuitvoering moet het doen wat u hebt aangegeven in de vorm van een vervolgoopdracht maken of het werk aan u laten zien. Sommige kinderen vertonen een overgangsfase. Ze doen niets als ze al klaar of bijna klaar zijn. Ze rekken de tijd tot de volledige werktijd voorbij is.

fase 5: taakevaluatiegedrag Tenslotte is er nog de vraag of het kind wel betrokken is bij de taakevaluatie. Sommige kinderen willen met veel moeite de taak nog wel maken, maar hebben moeite met de taakevaluatie mee te doen.

Met behulp van deze ordening in vijf fasen is het mogelijk het werkgedrag van het kind te observeren. Dat kan bij voorkeur d.m.v. bloksgewijs observeren. Daarbij kijkt u enkele dagen naar fase 1 en als u dat in kaart hebt gebracht kijkt u naar fase 2 en als dat in kaart is gebracht naar fase 3, enz. Zo kunt u het werkgedrag in kaart brengen. Noteer de observatiegegevens op het diagnoseblad zoals weergegeven op pagina 3 van het orthotheekonderdeel.

Het uitgangspunt van de contextvaliditeit

Er zijn ook aandachttest die de aandacht geïsoleerd testen. Daarbij gaat het niet om het gewone schoolwerk, maar om specifieke, meestal visuele opdrachten. Die benadering vinden we achterhaald. Werken gebeurt immers in een bepaalde context (bijvoorbeeld rekenen of werken met ontwikkelingsmaterialen) en die context moet de invalshoek zijn.

Een test als TEA-ch (Harcourt, Amsterdam) is een voorbeeld van een aandachttest die onvoldoende handelingsgericht is. Deze opmerkingen gelden ook voor de Bourdon-Vos-test (Harcourt, Amsterdam)

De hulpmiddelen

Er zijn in dit orthotheekdeel voor de werkhouding twee hulpmiddelen aanwezig, namelijk:

- Het diagnose/handelingsplanblad Concentratieproblemen/werkhouding
- De diagnostische vragenlijst

In dit voorbeeld hebt u kunnen zien hoe bij de diagnose een algemene label als werkhouding uit elkaar is gehaald om het praktisch bruikbaar te maken voor de diagnose en ook om het als leidraad te gebruiken bij de speciale gedragsbegeleiding.

Andere voorbeelden

Diagnosevoorbeeld 2 Diversen

Klik in de orthotheek op het alfabet op de letter: **D**

Dan ziet u ook een opsomming van de diagnosemiddelen.

Diagnosevoorbeeld 3 open diagnosemiddelen

Het kan ook zijn dat u nog niet gericht op een bepaald type probleem wilt of kunt diagnosticeren. Dan kun u ook een open diagnosemiddel gebruiken.

Klik dan in het openingsscherm van de orthotheek in: **diagnose hulp**

U komt dan bij een open hulpmiddel en een vragenlijst voor de ouders.

Diagnosevoorbeeld 4 Diagnosemiddelen bij een VOB

Tik in het orthotheekvenster: **VOB**. U kunt kan bij 72 VOB's. Dat zijn Volledige Orthopedagogische beelden.

3.5 Meer dan stickeren

In de orthotheek wordt gelabeld en geclusterd. Tegen dat labelen is ook wel wat in te brengen, maar in de orthotheek zien we dat labelen als een kapstok of een start en de diagnosemiddelen met de detailinformatie laten zien dat een label als ADHD of autisme veel te breed en onbruikbaar is. Diagnosemiddelen helpen om maatwerk te leveren. Een naam voor een type probleem gedrag is dus zeker geen sticker, maar eerder een aansporing om het gedrag van het kind, hoe het ook mag heten te beschrijven en te zoeken naar een verklaring omdat dat laatste de richting aan kan geven voor de hulpverlening.

3.6 Afsluitende opmerkingen

- Na het afronden van signalering en diagnose is het belangrijk dat u de gegevens op kunt slaan in uw schooladministratieprogramma.
- Houd er bij wat u opschrijft altijd rekening mee dat ouders uw volgsysteem inhouden op kunnen vragen en moeten kunnen lezen wat u geschreven hebt.
- Bepaal of u echt vanaf groep 1 alle kinderen twee keer per jaar zou moeten scoren. U zou vanaf een bepaald moment bij bepaalde kinderen over kunnen stappen op eenmaal scoren. Toets/observeerminimalisatie is een legitiem streven.
- Zorg ook voor een goede sociale kaart met instanties die u in kunt schakelen of waarnaar u kunt verwijzen als er sprake van een omvangrijke combinatie van allerlei soorten problemen (comorbiditeit) of als er sprake is van zeer ernstig gedragsproblemen.
- In de gedragsorthotheek is een dangerous signslijst die u kan helpen om te bepalen of er sprake is van een gedragsprobleem of een gedragsstoornis, waarbij in het geval van een vermoeden van het laatste zeker externe deskundigen ingeschakeld moeten worden.



Deel 4

Verklaringen

Luc Koning

Pravoo-instituut Daarle



Deel 4 Verklaringen

4.1 Inleiding

In het vierde deel van de serie over gedrag en gedragsproblemen gaat het over het verklaren van gedragsproblemen. Aan de orde komen:

- Analyseren, concluderen, verklaren en interpreteren
- De schijf van 1
- De schijf van 7
- De functie van het verklaren

Dit artikel verscheen op 1 december 2020

4.2 Analyseren, concluderen, interpreteren

In het hele proces rond de kinderen met problemen op het gebied van de sociaal-emotionele ontwikkeling kan men na het verzamelen van gegevens over het kind, zijn voorgeschiedenis en zijn omgeving, de volgende processen onderscheiden:

- Analyseren: het bestuderen van de verzamelde gegevens, wat valt op, wat komt vaak voor, wat gaat er aan bepaald gedrag vooraf wat volgt er vaak op, etc.
- Concluderen: het op basis van de analyse-activiteiten vaststellen van de kern of kernen van het problemen. Zo kunnen werkhoud-

dingsproblemen hun wortels vinden in het niet opletten tijdens de instructie en kan faalangst vooral te maken hebben met talige activiteiten.

- Interpreteren (of verklaren): het aangeven van een of meer oorzaken van het problematisch functioneren. Over dat verklaren gaat dit artikel.

4.3 De schijf van 1

Het is mij regelmatig overkomen dat de leerkracht van een kind met gedragsproblemen, dat ik onderzocht en geobserveerd had, zei: „Als je straks die moeder ziet, dan begrijp je wel waarom het kind dit probleemgedrag vertoont." Het reduceren van gedrag van het kind naar één voor de hand liggende oorzaak heet de schijf van 1. Veelal zoeken de leerkrachten de achtergronden van problemen op het gebied van de sociaal-emotionele ontwikkeling in de thuissituatie. Vaak gaat het dan volgens de leerkrachten om door hun ouders verwende kinderen, ouders die het gezag over hun kind verloren zijn, ouders die hun kind te weinig aandacht schenken, ouders die hun kind geen liefde kunnen geven, enz.

De schijf van 1 kenmerkt zich door vooringenomenheid en gemakzuchtigheid. Andere voorbeelden van de schijf van 1 zijn:

- al het gedrag is aangeleerd
- het kind doet dit omdat het bij de groep wil horen
- het kind heeft adhd

Steeds is het kenmerk dat iemand die verklaring voor op de lippen heeft en vrijwel alles verklaart vanuit één enkele factor. Een ander kenmerk is het –hineininterpretieren-. Dat is het toewerken naar een bepaalde verklaring en dat wordt ook wel een tunnelvisie genoemd.

Meestal stellen leerkrachten dat ze het interpreteren van probleemgedrag graag aan de deskundigen over wil laten, maar ondertussen verklaart men er rustig op los. Het is dan ook belangrijk dat u weet wat uw stokpaardjes zijn en wat u kunt doen om die te vermijden.

In veel literatuur kom je vaak geen transparante weergave tegen van criteria om te bepalen wanneer gedrag een probleem is, gecombineerd met een verantwoord verklaringsmodel. Een voorbeeld daarvan is de chaos in hoofdstuk 1 van het recente boekje van Herreweg (Voorkom lastig gedrag, 2020). Toch is het belangrijk dat u daar een juiste mindmap van hebt.

4.4 Nadelen van de schijf van 1

Het grote nadeel van de schijf van 1 is dat men de kans heeft er met de vooringenomen verklaring behoorlijk naast te zitten. Daarmee samenhangend is er dan ook een kans dat men de verkeerde benadering en inzet uit gaat voeren. De schijf van 1 simplificeert ook het kind. Vrijwel altijd is er sprake van meerdere factoren die een rol spelen.

4.5 De mindmap

Criteria voor ernst (zie artikel 1)

1. Is het gedrag vergeleken met kinderen van die leeftijd anders/achter?
2. Is het gedrag de laatste tijd in ongewenste zin veranderd?
- 3.3. Heeft de leerkracht last van het gedrag van het kind?
- 4.4. Hebben andere kinderen last van het gedrag van het kind?
5. Heeft het kind zelf last van zijn problematisch functioneren?
6. Is het gedrag nadelig voor toekomstige situaties?
7. Andere factoren die de ernst bepalen zijn: -frequentie, duur, omvang.

Verklaringsmodel



4.6 De Schijf van 7

Deze artikelenserie heeft als doel het verantwoord werken met de gedragsorthotheek te bevorderen. De digitale gedragsorthotheek bevat onderzoeks- en begeleidingsmiddelen ten dienste van kinderen die belemmeringen ondervinden op het gebied van de sociaal-emotionele ontwikkeling. Op de Pravoowebsite is bij het onderdeel **Gedragsproblemen** aangegeven hoe u in het bezit kunt komen van de gratis inloggegevens.

Een orthotheek moet echter deel uitmaken van een verantwoord geheel van onderzoek en begeleiding van kinderen met gedragsproblemen. Het mag geen trukendoos worden. Daarbij is het op een verantwoorde manier van verklaren van gedragsproblemen een belangrijk aspect. In de orthotheek is gekozen voor de schijf van 7 als verklaringsmodel.

In de schijf van 7 worden zeven factoren onderscheiden die steeds alle zeven worden gecheckt bij het verklaren van het gedrag.

Op die manier kan voorkomen worden dat de vooringenomen schijf van 1 alleen bepaalt wat de achtergronden van het gedrag zijn. Veel diagnosemiddelen uit de gedragsorthotheek en veel begeleidingsvoorstellen zijn georndend rond om deze 7 factoren:

1. **Ik; trek:** een ik-trek is een aangeboren kenmerk van een kind. Je zou ook kunnen zeggen dat het een basaal karakter- of persoonlijkheidskenmerk van een kind is. Veel gedragskenmerken zijn erfelijk bepaald of zijn al vanaf de geboorte aanwezig. Zo zijn er kinderen die altijd al druk en ongeconcentreerd zijn. Volgens Herreweg kan gedrag niet door de leerling komen (2020; 15). Volgens hem is gedrag altijd interactie. Dat is een onjuiste aanname. Neerslachtigheid kan een kind zo overkomen en voor bepaalde uitbarstingen van kinderen is vaak geen enkele omgevingsaanleiding aan te geven. Aangeboren gedragsstoornissen kunnen ook tot de ik-trek behoren. Veerkracht kan ook een ik; trek zijn en speelt in de omgang met de wereld om het kind heen vaak een grote rol bij het ontstaan van gedragsproblemen. Als kinderen veerkracht hebben, kunnen ze tegen een stootje en zullen ze veel minder heftig reageren. Ook het bekende korte lontje is vaak een vorm van een ik-trek.
2. **Ik; zelfbeeld:** het zelfbeeld speelt een grote rol in het leven van kinderen. Zo zijn er kinderen die een reëel negatie zelfbeeld hebben. Ze

denken dat ze overal bang voor zijn, terwijl dat in werkelijkheid ook zo is. Er zijn ook kinderen die een verondersteld vermogen hebben. Ze denken dat iedereen ze aardig vindt of dat ze veel kunnen, terwijl dat niet zo is. “Een makkie”, roepen die kinderen, terwijl ze daarna falen in de uitvoering. Ze overschatten zichzelf. Er zijn ook kinderen met een verondersteld onvermogen. Ze denken dat niemand van hen houdt of dat ze niet veel kunnen, terwijl dat niet zo is. Ze onderschatten zichzelf. Er zijn ook kinderen met een diffuus zelfbeeld die weinig zicht hebben op zichzelf. Het meest gewenste zelfbeeld is het reëel positieve zelfbeeld. Dat hebben kinderen die denken dat anderen van hen houden en dat al veel dingen lukken, terwijl dat ook zo is.

3. **Ik; verbaliteit:** taal speelt bij de sociaal-emotionele ontwikkeling een grote rol. Zo zijn er kinderen met agressiegedrag die niet onder woorden kunnen brengen wat ze denken, willen of voelen en zich dan maar in de vorm van agressiegedrag uit moeten drukken. Taal heb je nodig in het contact met anderen, bij het begrijpen van anderen en het overdenken van wat jezelf doet of bent. Ook wordt er bij de opvoeding veel gebruik gemaakt van taal. Daarom wordt er in de digitale gedragsorthotheek veel aandacht besteed aan de taalontwikkeling. Vooral het taalgebruik in taalgebruikssituaties komt aan de orde en het verwerven van een sociaal-emotioneel begrippenarsenaal. Zoek in de orthotheek maar eens op spraak-taalproblemen dan vindt u een zeer uit gebreid ortho-beeld.
4. **Ik; socialiteit:** probleemgedrag kan ook te maken hebben met een gebrek aan sociale vaardigheden. Sommige kinderen weten niet hoe je anderen iets kunt vragen, hoe je rekening met elkaar kunt houden, dat het gaat om geven en nemen en ze kunnen zich niet inleven in wat anderen doen of denken en begrijpen anderen onvoldoende.
5. **Ik; emoties:** bepaalde gevoelens, een gebrek aan gevoelens of de heftigheid van gevoelens kunnen een verklaring zijn voor probleemgedrag. Angsten kunnen het gedrag bepalen. Problemen kunnen ook ontstaan als kinderen moeite hebben emoties van anderen te herkennen en daar dan ook niet op de juiste manier op kunnen reageren.
6. **Thuisituatie:** Als kinderen een gehechtheidsrelatie op hebben kunnen bouwen is dat vaak een basis voor een evenwichtige persoonlijkheid. Sommige kinderen hebben te weinig of te veel liefde ontvangen of ko-

men uit een structuurloze of overgeorganiseerde thuissituatie. Ook veiligheid thuis is een bepalende factor voor het ontstaan van gedragsproblemen. Soms is er sprake van ziekte of psychiatrische problemen bij een van de huisgenoten. Tik in het alfabet onder het zoekvenster van de orthotheek maar eens de K in, dan komt u onder andere tegen: KOPP-kinderen (kinderen van ouders met psychiatrische problemen).

7. **Schoolsituatie:** soms komen problemen voort uit een niet optimale relatie tussen het kind en leerkracht of het kind en de groepsgenoten. Kinderen moeten zich op school veilig voelen en pestgedrag kan faalangst of algemene angst veroorzaken. Problemen op het gebied van de leervaardigheden kunnen ook invloed hebben op het sociaal-emotioneel functioneren van het kind. Faalangst kan ook in de schooltijd ontstaan. Het is dan ook belangrijk dat leerkrachten bij de analyse van het functioneren van een kind de schoolsituatie en de rol van henzelf analyseren.

Hoe ziet uw verklaringsmodel eruit?

4.7 De functie van het verklaren

Verklaringen zoeken, hoe voorlopig ook, helpen u na te denken over wie het kind is en kunnen vaak ook de richting van de speciale gedragsbegeleiding aangeven. Als het bij het kind om een ik-trek gaat moet u altijd de keuze maken de omgeving aan het kind aan te passen en/of het kind toch systematisch te leren hoe het zich moet gedragen. Daarbij zult u volhardend moeten zijn en veel geduld moeten hebben. In de ortho-beelden in de gedragsorthotheek is aangegeven wat uw mogelijkheden zijn bij een ik-trek.

4.8 De schijf van 7 in de orthotheek

1. Tik voor meer informatie over de schijf van zeven in het zoekvenster van de orthotheek in: *schijf van zeven*.
2. Ga naar de orthotheek, log in en tik in het zoekvenster: *VOB*
U krijgt dan een opsomming van **Volledige OrthoBeelden**. Dat zijn gedragsbeelden die volledig op basis van de schijf van 7 zijn uitgewerkt. Dat wil zeggen dat de diagnosemiddelen geordend zijn rond de schijf van 7 en dat er ook voor iedere schijf aansluitend begeleidingsvoorstellen zijn gedaan.

Gedrag & gedragsproblemen

Deel 5
Preventie
Luc Koning
Pravoo-instituut Daarle

Deel 5 Preventie (verscheen op 2 januari 2021)

5.1 Inleiding

In het vijfde deel van de serie over gedrag en gedragsproblemen gaat het over:

- Het pedagogisch klimaat
- De systematische en incidentele aanpak
- De school zonder pestgedrag
- De relatie

Voordat er in deze tiendelige serie uitgebreid aandacht wordt geschonken aan de begeleiding van kinderen met gedragsproblemen, is het belangrijk aan te geven wat men kan doen om gedragsproblemen te voorkomen. Samengevat hebben de belangrijkste preventiemaatregelen te maken met een goed pedagogisch klimaat, een systematische en incidentele aanpak van de begeleiding van het sociaal-emotionele domein en tenslotte een permanente investering in de relatie leerkracht-kind.

Deze tiendelige serie is gekoppeld aan het gratis gebruik van de digitale gedragsorthotheek. Dat betekent dat we uitwerkingen en hulpmiddelen uit die orthotheek ook kunnen gebruiken. Op diverse plaatsen in dit artikel wordt

aangegeven wat u in het zoekvenster van deze orthotheek kunt noteren om die hulpmiddelen makkelijk te kunnen vinden. Ook zullen er website-adressen worden aangegeven met meer gratis informatie.

Een (te) omvangrijk onderwerp

In deze artikelenserie is er voor gekozen om tien onderdelen van het domein uit te werken in het bestek van 10 korte artikelen. Dat ik daarbij keuzen hebt moeten maken, is in dit artikel ook duidelijk te zien. In de vorm van gratis te downloaden uitwerkingen hoop ik u toch op weg te kunnen helpen.

5.2 Een verantwoord pedagogisch klimaat

Bij een verantwoord pedagogisch klimaat gaat het erom wat u verstaat onder zo'n klimaat. U moet het kunnen verantwoorden. Dat betekent dat we in het onderstaande eerst de inhouden aan zullen stippen en vervolgens de richtingen aan zullen geven.

De inhouden

Een verantwoord pedagogisch klimaat betekent dat u uw keuzen verantwoordt. Het is immers uw klimaat. U dient dan geconcretiseerd en beredeneerd te hebben in welke richting het bij u gaat m.b.t.:

- De manier waarop u de tijd hebt ingedeeld. Hoe ziet het dagelijkse programma en de opeenvolgingen van de onderdelen eruit?

- Het omgaan met school- en klassenregels. Om welke regels gaat het? [Tik in het zoekvenster van de orthotheek in: regels]
- De verwachte omgang tussen de kinderen onderling. [Tik in het zoekvenster van de orthotheek in: sociaal of: sociale]
- Het omgaan met prestaties. Hoeveel druk komt erop de kinderen te liggen en hoe gaat u om met belemmeringen in de ontwikkeling van de prestaties en ook: hoe komen kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong aan hun trekken. [Tik in het zoekvenster van de orthotheek in: zelfbeeld of: begaafd]
- De omgang tussen de leerkracht en de kinderen. [Tik in het zoekvenster van de orthotheek in: leerkracht]
- De inrichting en het gebruik van de ruimte van de school en het lokaal?
- De omgang tussen de collega's onderling. Een goede onderlinge sfeer zal een uitstraling hebben op het pedagogische klimaat.

De **manier waarop** u deze aspecten van het pedagogisch klimaat hebt uitgewerkt vormen het pedagogisch klimaat bij u op school. Bij die uitwerkingen gaat het om de vragen:

- Doet u de dingen sluitend, volgens vastgeroeste protocollen of zijn de mogelijkheden open? In hoeverre is er inbreng van de kinderen mogelijk?
- Ligt uw focus op zien en zeggen of meer op ervaren?
- Bent u ingesteld op veranderen of op respecteren?
- Laat u ongewenste zaken liggen of pakt u door en grijpt in?
- Staat bij u het kind centraal of de leerstof? (of zit er ergens tussen die uitersten in?)
- Sukkelt u van het ene probleem naar het andere of bent u een lerende instelling?
- Werk u aan een ontspannen sfeer of is de leefomgeving voor de kinderen vaak te gespannen?
- Bent u onverschillig over wat er gebeurt of betrokken?

Bij deze richtingen gaat het vaak niet om het een of andere uiteinde, maar gaat het om een glijdende schaal met tussenstappen.

Zo is het mogelijk om van alle de eerder genoemde inhouden en deze genoemde richtingen aan te geven waar u zich bevindt of waar u aan werkt. Deze inhouden en richtingen zijn uitgewerkt in een gratis brochure die u kunt downloaden op de Pravoo-site. Zie daar voor <https://www.pravoo.com/>

gedragsproblemen-1

5.3 De programmatische en incidentele aanpak

De meeste scholen hanteren een methode om de kinderen te begeleiden op het gebied van de sociaal-emotionele ontwikkeling. Men probeert daarmee gedragsproblemen te voorkomen. Daarbij zijn er een aantal musts die in zo'n methode aan de orde moeten komen zoals:

- sociaal-emotionele (ervarings)kennis
- sociaal-emotionele attitude. Vooral aan dit aspect wordt nog te weinig aandacht besteed
- sociale vaardigheden
- normen en waarden

Bij sociaal-emotionele kennis gaat het om mensenkennis in het algemeen, kennis van groepsgenoten en kennis van volwassenen. Het omgaan met anderen en met jezelf is niet alleen een zaak van intuïtie en gevoel, maar kent ook een kennisaspect. Als u met kinderen sociaal-emotionele situaties bespreekt, dan laat u kinderen nadenken en verheldert u verschijnselen voor ze. Dat zijn twee cognitieve handelingen. Voor het nadenken en het verhelderen is het verstand nodig. Het vergroten van de sociale cognitie of sociale kennis is een belangrijk onderdeel van de sociaal-emotionele ontwikkeling en begeleiding. Het gaat bij dit aspect vooral om sociaal-emotionele begrippen zoals blij, boos, trots, veilig, etc.

Bij de sociaal-emotionele attitude gaat het om de denkfouten die kinderen kunnen maken bij het omgaan met anderen. Twee voorbeelden van denkfouten zijn:

- als spullen niet van jou zijn, hoeft je er ook niet netjes mee om te gaan
- als je iemand niet aardig vindt, mag je haar of hem plagen.

Hier gaat het dus om de mentaliteit van de kinderen.

Bij sociale vaardigheden gaat het om het concreet verrichten van handelingen bij het omgaan met anderen. Daarbij moet u denken aan vaardigheden als het contact zoeken met anderen, het vragen stellen aan anderen, etc.

Ook het gedrag bij sociale gebeurtenissen als een verjaardagsfeestje, het winnen van een wedstrijd hoort hierbij.

Tenslotte is het belangrijk ook normen en waarden expliciet aan de orde te stellen.

Veel scholen hanteren een methode terwijl dat helemaal niet nodig is. Metho-

den bevatten vaak werkbladen, lessen en allerlei aanvullend materiaal zodat het meer lijkt op taallessen dan op het begeleiden van de sociaal-emotionele ontwikkeling.

Een kaartenbakje met daarin per schooljaar 40 kaartjes (voor iedere schoolweek) is voldoende. U zult uw mooie methode niet van de hand willen doen, maar kijk toch eens op <https://www.pravoo.com/gedragsproblemen-1> met een gratis brochure over de bakjesaanpak.

De kaarten van die bakjesaanpak kunnen aan het begin van het schooljaar in een bepaalde volgorde geordend worden, maar bij incidenten kunt u de volgorde geheel aanpassen. Op die manier wordt het een flexibel systeem.

5.4 De school waar niet gepest wordt

Ondanks alle inspanningen van speciale pestprogramma's moet worden geconstateerd dat het pestgedrag niet noemenswaardig afneemt. Zie daarover: <https://www.uu.nl/onderzoek/watwerkttegenpesten/onderzoek/onderzoeksresultaten>

Het gaat vooralsnog om kleine resultaten. We falen echter nog voor een groot deel in het ontwikkelen van scholen waar niet gepest wordt, terwijl pestgedrag een geluksbederver is voor de huidige situatie van veel kinderen. Maar ook in het latere geluk van die kinderen speelt het gepest zijn een grote rol. Dat betekent dat alles gedaan moet worden om het pesten buiten de school te houden. Daarvoor hoeven kinderen wat mij betreft niet met petjes te lopen, maar is het de moeite waard meer kenmerken van de no-nonsens aanpak toe te voegen aan uw huidige aanpak.

Bij deze aanpak wordt er aan het begin van het jaar ruim stilgestaan bij het uitgangspunt dat pesten verboden is op de school waar het kind zich bevindt. Dat moet als een vanzelfsprekendheid gebracht worden. Er worden gesprekken gehouden over de gevolgen van het pesten en wordt duidelijk aangegeven dat er bij pestgedrag meteen met de ouders van de pester wordt gesproken en dat een pester bij blijvend pestgedrag niet op deze school mag blijven.

Bij jonge kinderen wordt die awareness-activiteit twee keer per jaar uitgevoerd en bij oudere kinderen hanteert u ook nog een vragenlijst die kinderen anoniem in kunnen vullen. Ook staat er achter in het lokaal een doos met een gleuf waarin kinderen vanaf groep 4 briefjes kunnen stoppen die met pesten te maken kunnen hebben.

Daarnaast oefent u met de kinderen wat ze moeten zeggen en doen al ze gepest worden en bovendien leert u de kinderen (omstanders) wat u van hen verwacht en dat klikken over pesten geen klikken is. U legt de kinderen uit dat

de rol van de omstanders heel erg belangrijk is omdat die medebepalend is voor het succes van de pester. Vanzelfsprekend wordt ook bekeken welke hulpvraag de pester eigenlijk stelt.

Zie hierover ook: <https://www.stoppestennu.nl/vijf-misverstanden-over-pesten-op-school>

Voor deze benadering is er een kwaliteitskaart beschikbaar aan de hand waarvan u uw beleid uit kunt werken.

Ga weer naar <https://www.pravoo.com/gedragsproblemen-1> en u daar ziet die kwaliteitskaart staat.

[Tik in het zoekvenster van de orthotheek in: pesten]

5.5 De relatie

De allesbepalende rol van de leerkracht binnen het ontstaan van een veilig pedagogisch klimaat wordt vooral gevormd door de persoon van de leerkracht. Zie ook deel 8 van deze serie. Daarbij gaat het om vragen als:

1. Durven de kinderen naar u toe te komen als ze ergens mee zitten?
2. Maakt u de kinderen regelmatig duidelijk dat u hen begrijpt?
3. Hoe reageert u op succes- en faalervaringen van kinderen?
4. Hoe geeft u de kinderen perspectief?
5. Kunt u ook voldoende resoluut ingrijpen en duidelijk aangeven waar voor u de grenzen liggen?
6. Hoe serieus neemt u de kinderen?
7. Wat laat u van uzelf zien aan de kinderen?
8. Hebben de kinderen de ervaring dat u echt belangstelling hebt voor het wel en wee van hen?
9. Kunt u een model voor de kinderen zijn waarin u toont hoe u met tegenslag of een ongemak omgaat? Kunt u de kinderen laten zien waar u de motivatie vandaan haalt om er een goede dag van te maken. Kunt u de kinderen laten zien hoe u met irritaties en teleurstellingen omgaat?
10. Geeft u de kinderen iedere dag weer een nieuwe kans?
11. Bent u voldoende consequent en laat u op bepaalde momenten toch dat consequent zijn ook wat meer los?
12. Hoe spontaan bent u?
13. Zoekt u uit uzelf ook contact met alle (!) kinderen?
14. Ziet u goed wat er allemaal in uw groep speelt?
15. Bent u in staat relativering en humor een rol te laten spelen?
16. Bent u in staat de kinderen regelmatig te laten stralen?
17. Schakelt u ook op tijd interne en externe hulp in?

Gedrag & gedragsproblemen

Deel 6

De orthopedagogiek; technieken

Luc Koning

Pravoo-instituut Daarle

pravoo

Deel 6 De orthopedagogiek; technieken

6.1 Inleiding

In het zesde deel van de serie over gedrag en gedragsproblemen gaat het over:

- Het drie zorgniveaus
- De orthopedagogische technieken

Dit artikel verschijnt op 1 februari 2021

Gedrag & gedragsproblemen

Deel 7
De orthopedagogiek; programma's
Luc Koning
Pravoo-instituut Daarle



Deel 7 De orthopedagogiek; programma's

7.1 Inleiding

In het zevende deel van de serie over gedrag en gedragsproblemen gaat het over:

- Programma's
- Programma's aanpassen

Dit artikel verschijnt op 1 maart 2021



Deel 8 De leerkracht

8.1 Inleiding

In achtste deel van de serie over gedrag en gedragsproblemen gaat het over:

- De leerkracht als pedagoog
- De normen van de leerkracht
- Het incasseringsvermogen van de leerkracht

Dit artikel verschijnt op 1 april 2021

Gedrag & gedragsproblemen

Deel 9

De opvoedingsvoorlichting en samenwerking met de ouders

Luc Koning

Pravoo-instituut Daarle



Deel 9 De opvoedingsvoorlichting en samenwerking met de ouders

8.1 Inleiding

In het vijfde deel van de serie over gedrag en gedragsproblemen gaat het over:

- De gezamenlijke verantwoordelijkheid
- De voorlichting
- De grenzen

Dit artikel verschijnt op 1 mei 2021

Gedrag & gedragsproblemen

Deel 10

Het slotartikel over de totaalvisie en de kwaliteitskaart.

Luc Koning

Pravoo-instituut Daarle



Deel 10 Het slotartikel over de totaalvisie en de kwaliteitskaart.

10.1 Inleiding

In het tiende en laatste deel van de serie over gedrag en gedragsproblemen gaat het over:

- De totaalvisie
- De kwaliteitskaart

Dit artikel verschijnt op 1 juni 2021